

Róžański, Przemysław

[Szanowna Redakcjo...]

Przegląd Historyczny 96/1, 159-160

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

L I S T Y D O R E D A K C J I

Szanowna Redakcjo¹,

Z uwagą i zainteresowaniem przeczytałem list profesora Jerzego Tomaszewskiego na temat mojego tekstu „Hugh Gibson wobec kwestii żydowskiej w Polsce w 1919 roku” (PH, t. XCV, 2004, z. 2), zwłaszcza że autor uchodzi za znawcę problematyki żydowskiej. Na zarzut braku znajomości literatury oraz bezkrytycznego traktowania źródeł muszę podkreślić, że artykuł napisałem trzy lata temu, gdy dopiero zaczynałem zajmować się tzw. kwestią żydowską w Polsce. Od tamtego czasu znacznie poszerzyłem znajomość literatury oraz bazę źródłową, zwłaszcza z archiwów amerykańskich. Niektóre z pozycji bibliograficznych, do których dotarłem już po napisaniu artykułu, zamieściłem w przypisach w trakcie korekty autorskiej, np. monografię z załączonymi doń dokumentami autorstwa Andrzeja Kapiszewskiego². Z przyczyn ode mnie niezależnych korekta nie została uwzględniona w opublikowanym artykule. Podobnie rzecz się ma z dokumentami z National Archives and Records Administration w USA.

Obecnie posiadam szeroką dokumentację z archiwów amerykańskich dotyczącą wystąpień antysemitycznych m.in. w Pińsku, Wilnie, Lwowie i Częstochowie. Są to głównie relacje Żydów na temat wspomnianych zajęć antyżydowskich. Co do konferencji polsko-żydowskich z kwietnia, czerwca i października 1918 r. nie wydaje mi się, aby — jak stwierdza profesor Tomaszewski — Dmowski mógł stworzyć na żydowskich interlokutorach wrażenie, jakoby „Polska nie zamierza uznać Żydów za pełnoprawnych obywateli”, skoro w rozmowie z przewodniczącym Amerykańskiego Komitetu Żydowskiego 6 października 1918 r. przywódca endecji stwierdził: „Jestem pewien, że jeśli Nowa Polska zostanie stworzona, ze wszystkimi zasobami zajmiemy tę samą pozycję, co Stany Zjednoczone, ponieważ zatroszczymy się o cały nasz naród i nie będzie podobnego konfliktu interesów, jaki istnieje obecnie”³.

Relację z rozmowy sporządził Marshall, który posługiwał się tym dokumentem w rozlicznej korespondencji prowadzonej w obronie Żydów polskich. Określenie „naród” należy w powyższym cytacie rozumieć w znaczeniu politycznym (nie etnicznym), a więc obejmującym wszystkie nacje zamieszkujące ziemie polskie, a „konflikt interesów” należy tu rozumieć jako rywalizację ekonomiczną między zwaśnionymi stronami. Bowiem faktyczną przyczyną fiaska konferencji polsko-żydowskich był problem bojkotu ekonomicznego praktykowanego w Polsce wobec ludności żydowskiej. Strona żydowska wzywała władze polskie do potępienia wspomnianego proceduru, Polacy natomiast uzależniali wydanie podobnej odezwy od poparcia idei niepodległej Polski przez działaczy żydowskich za oceanem. Żadna ze stron nie chciała pójść na ustępstwa, zatem rzeczywistą przyczyną braku porozumienia na konferencjach była bezkompromisowa postawa działaczy żydowskich z jednej strony, a polityków polskich z drugiej. Ze strony polskiej w konferencjach uczestniczył także Ignacy J. Paderewski, a teksty jego przemówień zostały opublikowane w „Archiwum politycznym I. J. Paderewskiego”. Treść tych przemówień była mi znana w czasie pisania artykułu, zatem nie jest tak, że nie znałem „przebiegu tych rozmów”.

Celem artykułu było przedstawienie stanowiska wobec kwestii żydowskiej w Polsce tylko jednego człowieka — Hugh Gibsona. Konfrontowanie relacji amerykańskiego dyplomaty o zajściach antyżydowskich w Polsce w 1919 r. z innymi źródłami przekształciłoby artykuł w obszerną monografię. Niemniej — powtarzam — baza źródłowa, jaką dysponowałem wówczas, była nieporównanie skromniejsza niż obecnie. Skoro jednak mowa

¹ Redakcja zamyka na tym wymianę zdań na temat artykułu P. Różańskiego.

² A. Kapiszewski, *Hugh Gibson and A Controversy Over Polish — Jewish Relations After World War I*, Kraków 1991.

³ *A Conversation between Roman Dmowski and Louis Marshall*, [w:] *Louis Marshall: Champion of Liberty. Selected papers and addresses*, wyd. Ch. Reznickoff, t. II, Philadelphia 1957, s. 591.

o konfrontacji odmiennych źródeł profesor Tomaszewski pomija milczeniem raport Henry'ego Morgenthaua, *notabene* amerykańskiego Żyda, o którym nie omieszkalem wspomnieć⁴. Nadto pozostali członkowie komisji Morgenthaua: Homer Johnson i Edgar Jadwin napisali bardzo przychylny dla Polaków osobny raport, bliski stanowisku Gibsona⁵. Sam Gibson w swoich prywatnych papierach jest zdecydowanie bardziej propolski niż w dokumentach oficjalnych przesyłanych do Departamentu Stanu⁶. Swoje stanowisko amerykański poseł i minister pełnomocny podtrzymał w obszernym raporcie dla Departamentu Stanu z lipca 1919 r.⁷ Z kolei w 1922 r. Gibson zauważył, że Żydzi w Polsce „nie żądają równego, lecz wyjątkowego traktowania”⁸, co miało się przejawiać m.in. w uchylaniu od służby wojskowej. Co do zamieszek w Częstochowie 27 maja 1919 r. amerykańskie poselstwo przesłało w czerwcu tego samego roku do Waszyngtonu dwa raporty relacjonujące ich przebieg. Pierwszy napisany wspólnie przez wysłanników poselstwa amerykańskiego, francuskiego i brytyjskiego oraz drugi napisany przez amerykańskiego członka (ale nie Gibsona) Międzypartijowej Delegacji badającej przyczyny wystąpień w Częstochowie. Każdy z tych raportów zaprzeczał, jakoby zamieszki w Częstochowie miały charakter pogromu⁹.

Również inny Amerykanin, szef American Relief Administration (ARA) i późniejszy prezydent Stanów Zjednoczonych Herbert Hoover nie podzielał opinii prasy amerykańskiej odnośnie zajść antysemitycznych w Polsce i zachował do niej przyjazny stosunek¹⁰.

Przemysław Różański

⁴ *Mission of the United States to Poland*, Washington 1920.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Amerykański poseł zarzuty wysuwane pod adresem Polaków uznał za „śmieszne” (*ridiculous*). Vide: Hoover Institution Archives, Hugh Gibson Collection (dalej: HGC), Box No. 69, Diary, May 30, 1919, s. 9–10. Pod datą 29 maja, s. 1–4 w dzienniku Gibsona znajdujemy z kolei inny symptomatyczny dla spojrzenia Gibsona fragment: „Łatwiej byłoby zrelacjonować masakry, jeśli takowe by były, ale trudniej wyjaśnić, że takie rzeczy nie miały miejsca”.

⁷ National Archives and Records Administration (dalej: NARA), Department of State, Roll 15, syg. 860c.4016/136, July 6, 1919 (z dopiskiem odręcznym: Copy to Elkus) oraz Hoover Institution Archives, HGC, Box No. 92, Jewish Question — Poland. Gibson to Phillips. Confidential. Warsaw, July 6 th, s. 1–18. Ten sam dokument opublikowany, vide A. K a p i s z e w s k i, op. cit., s. 67–77.

⁸ A. K a p i s z e w s k i, op. cit., s. 101–106. Warsaw, November 10, 1922. Strictly confidential for the secretary and under-secretary.

⁹ NARA, Department of State, Roll 15, syg. 860c.4016/110. Warsaw, June 14, 1919. Minister Frederic R. Dolbear to the Acting Secretary of State, Washington. Enclosure: Translation of Częstochowa report, s. 1–7. (Dolbear był sekretarzem poselstwa); syg. 860c.4016/113. Warsaw, June 14, 1919. Gibson to the Acting Secretary of State, Washington. Enclosure. Report of Częstochowa affair, s. 1–12.

¹⁰ Na temat doniesień prasowych w USA o polskim antysemityzmie Hoover stwierdził: „Wstrzymać nie mogę, gdy widzę, jaką propagandę Żydzi szerzą”, cf. AAN, archiwum Padereckiego, sygn. 994, k. 18–20. Raport Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w N. Yorku ze spotkania z Hooverem.